

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В АКсіОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

THE PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY IN THE AXIOLOGICAL DIMENSION

**Удовика Л.Г., д.ю.н., професор,
в.о. завідувача кафедри історії і теорії держави та права
Запорізький національний університет**

**Єрмоленко Д.О. д.ю.н., професор,
завідувач кафедри цивільного права
Запорізький національний університет**

У статті досліджено принцип правової визначеності в аксіологічному вимірі й обґрунтовано його цінність і значення у правовому регулюванні. Вказано, що принцип правової визначеності є складником верховенства права та втілюється у низці вимог і критеріїв до правотворчої і правозастосовної діяльності. Обґрунтовано, що аксіологічний вимір принципу правової визначеності втілюється у трьох аспектах: 1) він є дієвим засобом закріплення й забезпечення найважливіших цінностей і, в цьому аспекті, постає у якості інструменту правового регулювання, а його ефективність визначається тим, наскільки чітко закріплені основні цінності правового розвитку країни в правових актах, насамперед, Конституції України, наскільки ефективним є механізм їх реалізації та захисту; 2) правова визначеність – це предметно втілена цінність, яка закріплена у нормативних актах, по-перше, шляхом закріплення принципу верховенства права, складником якого є правова визначеність, по-друге, шляхом закріплення окремих вимог принципу правової визначеності у нормативно-правових актах, які висуваються до нормотворчої та правозастосовної діяльності; 3) сам принцип є певною формою, концептом справедливості, який набуває значущості та стає цінністю і в цьому полягає його особистісна цінність. Наголошується, що аксіологічний вимір принципу правової визначеності тісно пов'язаний із аксіологічним підходом, виходить за межі загальної теорії права та передбачає аналіз галузевих проблем правової визначеності у контексті таких категорій як правові цінності, оцінка, ціннісні орієнтації, правова оцінка та з урахуванням предмету дослідження.

Ключові слова: аксіологія права, верховенство права, вимоги правової визначеності, правова визначеність, принцип права, цінність, справедливість.

The article examines the principle of legal certainty in an axiological dimension and substantiates its value and significance in legal regulation. It is indicated that the principle of legal certainty is a component of the rule of law and is embodied in a number of requirements and criteria for law-making and law-enforcement activities. It is substantiated that the axiological dimension of the principle of legal certainty is embodied in three aspects: 1) it is an effective means of securing and ensuring the most important values and, in this aspect, appears as an instrument of legal regulation, and its effectiveness is determined by how clearly the main values of legal development are established countries in legal acts, first of all, the Constitution of Ukraine, how effective is the mechanism of their implementation and protection; 2) legal certainty is an objectively embodied value that is enshrined in normative acts, firstly, by enshrining the principle of the rule of law, a component of which is legal certainty, and secondly, by enshrining certain requirements of the principle of legal certainty in normative legal acts, which are nominated for rule-making and law-enforcement activities; 3) the principle itself is a certain form, a concept of justice, which acquires significance and becomes a value, and this is where its personal value lies. It is emphasized that the axiological dimension of the principle of legal certainty is closely related to the axiological approach, goes beyond the general theory of law and involves the analysis of branch problems of legal certainty in the context of such categories as legal values, assessment, value orientations, legal assessment and taking into account the subject of research.

Key words: axiology of law, principle of law, requirements of legal certainty, rule of law, legal certainty, value, justice.

Постановка проблеми. Забезпечення стабільності, передбачуваності й безпеки в суспільстві упродовж багатьох віків є найважливішими пріоритетами суспільного розвитку, поряд із урегульованістю суспільних відносин, правосуддям, правопорядком. Цілком закономірно, що, починаючи з епохи Античності мислителі намагалися з'ясувати їх зміст, вимоги, співвідношення. Не припиняються пошуки їх критеріїв і в сучасному науковому дискурсі, хоча вже на новому рівні наукового осмислення.

У XIX ст. вченими було встановлено тісний взаємозв'язок між чіткістю, однозначністю, зрозумілістю, доступністю законів, стабільністю, передбачуваністю й безпекою в суспільстві, який втілюється у принципах верховенства права й правової визначеності. У XXI ст. ці принципи розглядаються відомими зарубіжними й вітчизняними вченими у нерозривному зв'язку та в якості підґрунтя правового розвитку суспільства. Із духовної та інтелектуальної сфери людської діяльності принципи верховенства права й правової визначеності перемістилися в сфери правотворчості, правореалізації й правозастосування, втілювалися й закріпилися в найважливіших міжнародних і національних правових актах, набувши статусу правових цінностей. Впливові міжнародні організації, зокрема ООН, ОБСЄ, Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) Ради Європи спрямовують свою діяльність у забезпечення й реалізацію цих принципів. Водночас, дискусії щодо змісту, критеріїв,

вимог, меж, співвідношення правової визначеності й правової невизначеності продовжуються.

Актуальність проблем правової визначеності підсилює і той факт, що значна кількість справ проти України в ЄСПЛ ухвалені з констатацією порушення вимог принципу правової визначеності. Крім того, на тлі глобальних викликів і загроз істотно збільшилися прояви правової невизначеності, непередбачуваності, непрогнозованості суспільного й правового розвитку, порушення засад міжнародного й національного правопорядків. Все частіше висловлюються думки, що в умовах поширення глобальних загроз принцип правової визначеності втрачає свою цінність і значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел переконливо свідчить, що найвідоміші зарубіжні й українські вчені зверталися до осмислення принципів верховенства права й правової визначеності, намагаючись з'ясувати їх зміст, вимоги, критерії. Важливими віхами у тлумаченні цих принципів стали наукові доробки відомих західних учених, насамперед таких, як: Р. Алексі, А. Дайсі, Ф. Гаєк, Р. Дворкін, Б. Леоні, Дж. Р. Максейнер, Б. Таманага, Х. Л. А. Харт, Л. Фуллер, та ін. У вітчизняній юридичній науці упродовж останніх п'ятнадцяти років також чітко простежується стрімке зростання наукового інтересу до принципів верховенства права й правової визначеності, які розглядаються у нерозривному зв'язку. Серед українських учених вагомий вне-

сок у розуміння принципу правової визначеності, насамперед, як складника верховенства права, а також його змісту й вимог зробили такі вчені, як: Л. Богачова, В. Городовенко, С. Головатий, П. Гуйван, М. Гультай, М. Козюбра, Г. Огнев'юк, С. Погребняк, А. Приймак, Ю. Матвєєва, С. Шевчук, Т. Фулей та ін.

Зазначені аспекти аналізу принципу правової визначеності відображають найбільш важливі її прояви, які є засадничими та формують гносеологічне й методологічне підґрунтя у розумінні й тлумаченні принципу правової визначеності у галузях, підгалузях та інститутах права. Водночас, вони не є вичерпними і поза увагою дослідників залишається аксіологічний вимір принципу правової визначеності, що сприяє його звуженню тлумачення та обмежує евристичний і практичний потенціал. Хибним є уявлення, що аксіологічний підхід до права, правових процесів і явищ – це виключно сфера філософії права, одним із складників якої є аксіологія права (правова аксіологія) як розділ філософії права, у межах якого досліджуються «ціннісні аспекти права, правові цінності та право як цінність, а також ціннісні аспекти юридичної науки і юридичної освіти» [1, с.14]. Аксіологічний вимір імпліцитно присутній у всіх юридичних науках, хоча і різною мірою. Більше того, аксіологічний вимір має безпосереднє відношення до позитивного права й законодавства, а значна частина норм права прямо закріплюють і охороняють найважливіші цінності. Підтвердженням зазначеного є, зокрема, стаття 3 Конституції України яка закріплює: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [2].

Саме тому **метою пропонованої роботи** є дослідження принципу правової визначеності в аксіологічному вимірі й обґрунтування його цінності й значення у правовому регулюванні.

Виклад основного матеріалу. Аксіологічний вимір принципу правової визначеності має декілька аспектів. Першим, найбільш очевидним є те, що принцип правової визначеності є дієвим засобом закріплення й забезпечення ліберальних цінностей, які своїм корінням сягають XVIII ст. Декларація прав людини і громадянина 1789 року проголосила чотири основні права, що є основою ліберального порядку: права на особисту свободу, власність, безпеку і право опору насильству. Відтоді перелік ліберальних цінностей розширився, але вони залишаються підґрунтям формування й розширення міжнародного правового порядку загалом, європейського політичного й правового простору зокрема. Ліберальні правові цінності стали важливою частиною права й законодавства України. Цілоком закономірно, що основні цінності, які чітко визначені в «Угоді про асоціацію», а саме: повага до демократичних принципів, верховенство права, добре врядування, права людини і основоположні свободи, у тому числі права осіб, які належать до національних меншин, недискримінація осіб, які належать до меншин, і повага до різноманітності, людської гідності та відданість принципам вільної ринкової економіки [3] стали тим підґрунтям, на якому формується співпраця та майбутнє України та ЄС. У цьому сенсі правову визначеність можна розглядати у якості певного «інструмента».

Цінність правової визначеності як правового інструмента є суттєвою, а в періоди докорінних суспільних трансформацій чітко закріплення конкретних цінностей є основоположним і засадничим у розвитку правової системи, підґрунтям стратегії розвитку країни. Саме такий приклад маємо із закріпленням, по-перше, у Преамбулі Конституції України положення про європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України; по-друге, у ст. 85 Конституції України, повноважень Верховної Ради України, до яких віднесено «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу

держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору»; по-третє, у ст. 102 норми згідно якої «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору»; по-четверте, норми в ст. 116, згідно якої Кабінет Міністрів України: «(1^{-й}) забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [2].

Прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» [4], стало результатом тривалої, складної, наполегливої та цілеспрямованої діяльності інститутів громадянського суспільства й державної влади та визначило стратегію правового розвитку країни, основні напрями діяльності вищих органів державної влади у європейському та євроатлантичному векторі. Саме цінності незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, прав людини, демократичного врядування, верховенства права, демократії, її євроінтеграційний і євроатлантичний поступ, закріплені в Конституції України, відстоює та захищає Український народ.

Отже, аксіологічний вимір принципу правової визначеності як ефективного інструменту правового регулювання, забезпечення правопорядку визначається тим, наскільки чітко закріплені основні цінності правового розвитку країни в правових актах, насамперед, Конституції України. Важливо, щоб такі цінності відображали домінуючі в суспільстві ціннісні орієнтації, в ідеалі – не суперечили одна одній.

Інструментальна цінність принципу правової визначеності не вичерпує інші прояви її цінності. Другий аспект аксіологічного виміру принципу правової визначеності полягає в тому, що правова визначеність – це предметно втілена цінність, яка закріплена у нормативних актах. Таке закріплення відбувається: по-перше, шляхом закріплення принципу верховенства права, складником якого є правова визначеність, а по-друге, шляхом закріплення окремих вимог принципу правової визначеності які висуваються до нормотворчої та правозастосовної діяльності.

Вперше ідею про нерозривний зв'язок верховенства права й правової визначеності висунув А. Дайсі, який акцентував увагу на загальному підпорядкуванні всіх громадян єдиному праву, незалежно від їх соціального і майнового стану, посад, які вони обіймають, тощо. Кожна посадова особа від прем'єр-міністра до збирача податків має нести «таку ж відповідальність за кожну вчинену без юридичної підстави дію, як і будь-який інший громадянин» [5, с.19]. У центрі уваги вченого знаходиться ідея неможливості здійснення покарання у разі відсутності на момент вчинення діяння закону, що його передбачає. Значну увагу Дайсі приділяє і здійсненню дискреційних повноважень державними посадовцями, що накладають обмеження на індивідів, не відповідають принципам верховенства права, а тому «там, де є дискреція, є і простір для свавільності» [5, с. 519]. Згодом, послідовник А. Дайсі Ф. Гайек розвине низку ідей про зв'язок принципів верховенства права й правової визначеності.

Положення про те, що правова визначеність є складником верховенства права поділяють і сучасні вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема: Л. Богачова [6, с. 1–13], В. Городовенко [7, с. 65–78], С. Головатий [8], П. Гуйван [9, с. 11–21], М. Гультай [10, с. 83–93], М. Козюбра [11, с. 3–9], Г. Огнев'юк [12, с. 32–35], С. Погребняк [13], А. Приймак [14, с. 53–55], Ю. Матвєєва [15], Т. Фулей [16] та ін. Так, В. Городовенко зазначає: «Загальноновизнаним є те, що основними елементами верховенства

права є: 1) законність; 2) правова визначеність; 3) заборона свавілля; 4) доступ до правосуддя перед незалежними та неупередженими судами; 5) повага до прав людини; 6) недискримінація та рівність перед законом» [7, с. 77].

Як складник принципу верховенства права правова визначеність закріплена, насамперед, у ст. 8 Конституції України, яка проголошує: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» [2], ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка проголошує: «Здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції і законів України та на засадах верховенства права» [17]; ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України, яка закріплює: «Основними засадами (принципами) цивільного судочинства є: 1) верховенство права» та ст. 10, яка проголошує: «Суд при розгляді справи керується принципом верховенства права» [18], ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України, яка закріплює загальні засади кримінального провадження: «Зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться: 1) верховенство права» [19], ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України, яка проголошує: «Основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є: 1) верховенство права» [20] та інших законах.

Предметно втіленими є й окремі вимоги правової визначеності, значна увага яким приділялася такими науковцями, як: С. Погребняк [21], Ю. Матвеева [15, с. 4–5], В. Кравчук [22, с. 10–55]. Так, С. Погребняк до змісту принципу правової визначеності відносить вимоги, які випливають з ідей передбачуваності права, легкого з'ясування і користування правом. Оскільки ці ідеї мають втілюватись як у процесі нормотворчості, так і в процесі реалізації норм права (нормозастосування), то це обумовлює дві групи відповідних умов: вимоги до норм права (нормативноправових актів) і вимоги до їхнього застосування. Цілком обгрунтовано автор виділяє змістовні й процедурні вимоги до норм права (нормативно-правових актів). До змістовних вимог він відносить такі: норми мають бути зрозумілими (доступними), несуперечливими і повинні пропонувати повне врегулювання суспільних відносин, не допускаючи існування прогалін. Абсолютно повним воно по суті не може бути, але наскільки це можливо, враховуючи предметні особливості суспільних відносин. Крім того, виділяються додаткові вимоги щодо заборони широких дискреційних повноважень, які стосуються норм, що визначають компетенцію державних органів. Ці вимоги тісно переплетені між собою, мають єдине ідеологічне обгрунтування [21, с. 181–182].

Близької позиції у дисертаційному дослідженні дотримується Ю. Матвеева, яка, поглиблюючи дослідження принципу правової визначеності, виокремлює три групи вимог до нормотворчої діяльності: а) юридико-технічні (формальні), до яких віднесені: вимоги до ясності тексту нормативно-правових актів; чіткості формулювань правових норм, особливо тих, які визначають права, обов'язки і відповідальність особи та ін.; б) змістовні, тобто вимоги до матеріальних (якісно змістовних) елементів принципу правової визначеності, до яких віднесені: вимоги зрозумілості правових норм, їх доступності, однозначності, простоти, узгодженості; передбачуваності правового регулювання, передбачуваності правової поведінки, легітимних очікувань: законні очікування людини, що правові норми будуть застосовуватися для реалізації її прав та свобод; законні очікування людини, що її справа буде вирішена відповідно до чинних правових норм та ін.; в) процедурні, тобто вимоги, що забезпечують доступність правових норм: доведення до відома населення – оприлюднення нормативно-правових актів, їх опублікування; зазначення моменту набрання чинності, терміну дії, встановлення

необхідного для пристосування до зміненого нормативного регулювання часу – *vacatio legis*; наявність перехідних положень; недопустимість необгрунтованих змін до законодавства» [15].

Предметне втілення юридико-технічні, змістовні й процедурні вимоги правової визначеності й питання правотворчої діяльності набувають у низці законів, серед них зокрема таких, як: Закон України «Про Регламент Верховної Ради України», Закон України «Про комітети Верховної Ради України», указ Президента України від 30 березня 1995 року № 270/95 «Про затвердження Положення про порядок роботи над законопроектами та іншими документами, що вносяться Президентом України на розгляд Верховної Ради України», від 10 червня 1997 року № 503/97, «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності», постановах Кабінету Міністрів України від 6 вересня 2005 року № 870 «Про затвердження Правил підготовки правових актів Кабінету Міністрів України», а також від 18 липня 2007 року № 950 «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України» та ін. Так, Розділі IV «Законодавча процедура» Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», який врегулює питання внесення й відкликання законопроектів, їх розгляд у першому, другому й третьому читаннях, підготовку прийнятих законів до направлення на підпис Президенту України, повторний розгляд ВРУ законів, повернених Президентом України, опублікування, зберігання законів, постанов та інших актів, прийнятих ВРУ. Ст. 139 Закону врегулює порядок опублікування, зберігання законів, постанов та інших актів Верховної Ради [23].

Юридико-технічні, змістовні й процедурні вимоги правової визначеності втілюються і в окремих нормах чинного законодавства. Так, найважливіші юридико-технічні й процедурні вимоги судового процесу закріплені ст. 129 Конституції України («Основними засадами судочинства є: 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами») [2], ст. 11 «Гласність і відкритість судового процесу», ст. 15-1. «Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [17]; ст. 7 «Гласність судового процесу» та ст. 8 «Відкритість інформації щодо справи» Цивільного процесуального кодексу України [18]; ст. 2 «Завдання та основні засади адміністративного судочинства» Кодексу адміністративного судочинства України, яка проголошує: «3. Основними засадами (принципами) адміністративного судочинства є: 1) верховенство права; 2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 3) гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами» [20] та інших законах.

Водночас, попри наявність низки Законів, які закріплюють юридико-технічні, змістовні й процедурні вимоги правової визначеності й питання правотворчої діяльності, на початок 2023 р. в Україні відсутній закон про правотворчу діяльність, який мав би врегулювати суспільні відносини у сфері правотворчої діяльності в Україні, зокрема, діяльності та регулювання відносин, пов'язаних із її плануванням, розробкою, прийняттям (виданням), застосуванням нормативно-правових актів та правовим моніторингом. Як відомо, 25.06.2021 р. було зареєстровано Проект Закону про правотворчу діяльність [24], але, на жаль, він так і не був прийнятий.

Підтримуємо поширену думку про необхідність прийняття такого акта. Водночас, не вдаючись в наукові дискусії щодо обгрунтування необхідності прийняття такого акта (це тема окремого дослідження) зауважимо, що він, з поміж-іншого, покликаний закріпити низку важливих вимог, які випливають із принципу правової визначеності. Йдеться про необхідність забезпечення доступності, гласності та відкритості правової інформації, врегулювання

питань щодо статусу Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, вдосконалення законодавчого врегулювання питань обліку і реєстрації НПА, забезпечення єдності, безперервності, гнучкості та точності процесу підготовки та прийняття НПА, їх стабільності й передбачуваності.

Таким чином, другий аспект аксіологічного виміру полягає в тому, що правова визначеність – це предметно втілена цінність, яка закріплена у нормативних актах шляхом закріплення принципу верховенства права та окремих вимог правової визначеності. Важливо, щоб окремі його вимоги повною мірою відображали зміст принципу правової визначеності та узгоджувалися з більш загальним принципом – верховенством права. Ці вимоги входять у правову нормативність як важливий аспект аксіологічного виміру правової визначеності. Водночас, стрімкий розвиток суспільних відносин детермінує переоцінку окремих вимог правової визначеності, встановлення її певних меж. Ті вимоги, які вважалися непорушними, трансформуються і навіть знецінюються і, навпаки, нові суспільні відносини породжують нові ціннісні ідеали та цінності.

Третій аспект аксіологічного виміру принципу правової визначеності полягає в тому, що сам принцип є певною формою, концептом справедливості, який набуває значущості, стає цінністю та закріплюється в позитивному праві.

На думку І. Радбруха правопевність може бути виконана лише через позитивність права та є третьою складовою правової ідеї, яка знаходиться у тісному взаємозв'язку зі справедливістю й доцільністю. Вчений наголошує: «мірило позитивного права, мета законодавця – справедливість. Справедливість є абсолютною цінністю, такою як істина, добро, прекрасне, самою на собі заснованою і такою, що не виводиться з вищих цінностей» [25, с. 155]. Крім того, на думку вченого «Пропевність є також одним із чинників правових гарантій, а це вимагає, щоб «факти, які обґрунтовують право, були установлені по можливості без помилок, щоб вони були «практикабельними», для цього потрібно іноді терпіти їх огрубіння». До того ж, «позитивне право не має, – якщо правопевність мусить бути надана, – надто легко змінюватись, не слід підлаштовувати законодавство під випадки, які заради безпеки безперешкодно уможливають перетворення будь-якої ідеї на законодавчу форму» [25, с. 161]. У цьому сенсі правова визначеність відображає тісний зв'язок із стабільністю та безпекою в суспільстві.

Водночас, І. Радбрух зазначає: «Оскільки правопевність є формою справедливості, то суперечність справедливості і правопевності є конфліктом справедливості з самою собою. Тому цей конфлікт не можна вирішити однозначно. Питання є питанням міри: де несправедливість позитивного права досягає такої міри, що забезпечена позитивним правом правопевність супроти цієї несправедливості не має великого значення, у такому разі несправедливе позитивне право поступається справедливості. Але, як правило, правопевність, яку надає позитивне право, саме як мінімальна форма справедливості, виправдовує також значимість несправедливого позитивного права» [25, с. 161]. І хоча у питаннях щодо ролі всіх елементів ідеї права, учений не визначає пріоритетності одного з них, що стало підґрунтям його критики з боку опонентів. Сам І. Радбрух свою позицію «нечіткості» пояснював тим, що його завдання полягає в тому щоб «показати суперечності, не намагаючись їх вирішити». Філософія не повинна вирішувати проблеми, її обов'язок – ставити питання для їх вирішення.

Виокремлення правової визначеності у якості певної цінності відображає її особистісну цінність, яка полягає в тому, що принцип правової визначеності – це мінімальна форма справедливості, масштаб свободи й рівності особи

у суспільстві, який затверджує визначеність для всіх громадян перед законом незалежно від їх походження, матеріального положення, соціального статусу тощо. Як слушно зазначає Ф.А. Гайек: «в звичайному розумінні мети право не є засобом досягнення якоїсь мети, а лиш умовою для успішного досягнення більшості цілей. З усіх універсальних інструментів це, мабуть, єдиний після мови, який допомагає найбільшій кількості людських намірів. Звичайно, воно не було створене заради якоїсь єдиної мети, а скоріш розвинулось, бо забезпечувало людям, котрі йому корилися, більшу ефективність в досягненні їхніх цілей» [26, с. 90]. То ж правова визначеність як певний концепт справедливості постає важливою цінністю для кожної людини.

Зазначені аспекти аксіологічного виміру принципу правової визначеності тісно пов'язані з аксіологічним підходом та передбачають спрямованість аналізу правової визначеності у контексті таких категорій як правові цінності, оцінка, ціннісні орієнтації, правова оцінка. Важливо враховувати, що оцінка як процедура вибору на основі цінності у відношенні правової визначеності передбачає аналіз правових процесів і явищ крізь призму правових цінностей, юридико-технічних, змістовних й процедурних вимог правової визначеності та справедливості. При цьому, аксіологічний вимір проблем правової визначеності у галузевих юридичних науках, з одного боку, ґрунтується на загальних засадах і загально правових категоріях (про які йшлося), а з іншого – тісно пов'язаний з предметом відповідної науки й проявляється через їх змістовну, системну й структурну характеристику.

У контексті зазначеного цілком закономірно, що проблематика принципу правової визначеності виходить за межі загальної теорії права та все глибше проникає у галузеві юридичні науки, викликаючи науковий інтерес у відомих учених і молодих науковців, серед них зокрема: у межах адміністративного права й адміністративного судочинства (М. Смокович [27, с. 116–127]), цивільного права й цивільного судочинства (В. Кройтор [28], О. Шишка [29, с. 6–17]), кримінального права й кримінального судочинства (О. Дудоров, М. Хавронюк [30], В. Навроцький [31, с. 59–67], О. Сачко, О. Олійник). Як слушно зазначає О. Шишка: «Принцип правової визначеності має бути визнано складником системи принципів цивільного права України, оскільки такий принцип закріплено в цивільно-правових нормах, його дія поширюється на весь механізм цивільноправового регулювання та стосується усіх цивільних відносин. Основна мета такого принципу – забезпечити стабільність цивільно-правового регулювання та підвищити його ефективність» [29, с. 13].

Висновки. Принцип правової визначеності є одним із найважливіших принципів права, який у поєднанні з іншими принципами права, насамперед, верховенством права, спрямований на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, демократії, правосуддя, правопорядку, поступального правового розвитку. Принцип правової визначеності втілюється у низці вимог і критеріїв правотворчої та правозастосовної діяльності, які в своїй сукупності та взаємодоповнюваності надають йому цінності й значення у правовому регулюванні.

Аксіологічний вимір принципу правової визначеності має декілька аспектів. По-перше, принцип правової визначеності є дієвим засобом закріплення й забезпечення найважливіших цінностей, які в періоди докорінних суспільних змін є основоположним і засадничим у розвитку правової системи, підґрунтям стратегії розвитку країни. У цьому аспекті принцип правової визначеності постає у якості інструмента правового регулювання, а його ефективність визначається тим, наскільки чітко закріплені основні цінності правового розвитку країни в правових актах, насамперед, Конституції України, наскільки ефективним є механізм їх реалізації та захисту. Другий аспект

аксіологічного виміру принципу правової визначеності полягає в тому, що правова визначеність – це предметно втілена цінність, яка закріплена у нормативних актах, по-перше, шляхом закріплення принципу верховенства права, складником якого є правова визначеність, по-друге, шляхом закріплення окремих вимог принципу правової визначеності у нормативно-правових актах, які висуваються до нормотворчої та правозастосовної діяльності. Третій аспект аксіологічного виміру принципу правової визначеності полягає в тому, що сам принцип є певною формою, концептом справедливості, який набуває значущості та стає цінністю і в цьому полягає його особистісна

цінність. Аксіологічний вимір принципу правової визначеності тісно пов'язаний із аксіологічним підходом, виходить за межі загальної теорії права та передбачає аналіз галузевих проблем правової визначеності крізь призму таких категорій як правові цінності, оцінка, ціннісні орієнтації, правова оцінка та з урахуванням предмету дослідження. Ураховуючи зазначені вище ціннісні аспекти принципу правової визначеності, його спрямованість на забезпечення стабільності, безпеки, передбачуваності, прогнозованості він відіграє важливу роль у правовому регулюванні суспільних відносин та забезпеченні правопорядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандура О.О. Аксіологія права (правова аксіологія). Велика українська юридична енциклопедія. Харків : Право, 2017. 1128 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
4. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). Закон України від № 2680-VIII від 07.02.2019 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 9, ст.50). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>
5. Дайсі А. Вступ до вчення про право конституції. Антологія лібералізму: Політико-правничі вчення та верховенство права / упоряд.: С. Головатий, М. Козюбра, О. Сироїд. Київ: Книги для бізнесу, 2008. 992 с.
6. Богачева Л.Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика). *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. С. 1–13. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/230566483.pdf>
7. Городовенко В.В. Реалізація принципу верховенства права у цивільному судочинстві в умовах реформування правосуддя. *Право України*. 2018. №3. С. 65–78.
8. Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2009. 44 с.
9. Гуйван П.Д. Правова визначеність як складова частина принципу верховенства права. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 11–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2017_17_4
10. Гультай М. Правова визначеність у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 5. С. 83–93.
11. Козюбра М. І. Принцип верховенства права та правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Том 64. *Юридичні науки*. С. 3–9.
12. Огнев'юк Г. З. Правова визначеність як юридична категорія. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 10. С. 32–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmj_u_2017_10_13
13. Погребняк С. П. Основоположні принципи права: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2009. 433 с.
14. Приймак А. М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти. *Наук. записки нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія»*. Київ, 2010. Т. 103 : *Юридичні науки*. С. 53–55.
15. Матвєєва Ю. І. Принцип правової визначеності як складова верховенства права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 220 с.
16. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с. URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine/232716?download=true>
17. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 7 липня 2010 року № 1402-VIII (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31, ст. 545. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
18. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
19. Кримінальний процесуальний Кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
20. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 35–36, № 37, ст. 446). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
21. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право. 2008. 240 с.
22. Кравчук В. Зміст принципу правової визначеності. Актуальні проблеми правознавства. 2019. № 4(20). С. 10–15. URL: file:///C:/Users/rs/%D0%90%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Desktop/%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%90_%D0%92%D0%98%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%AB%D0%A1%D0%A2%D0%AC_870-1713-1-SM.pdf
23. Про Регламент Верховної Ради України. Затверджено Законом України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2010, № 14-15, № 16–17, ст. 133). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>
24. Проект Закону про правотворчу діяльність № 5707 від 25.06.2021. https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355.
25. Радбрух Г. *Філософія права*: Пер. з нім. Київ: Тандем, 2006. 316 с.
26. Гайек Ф.А. Право, законодавство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії. Т. I–III. Київ : «Аkvілон-Прес», 448 с.
27. Смокович М. І. Принцип правової визначеності в адміністративному судочинстві: окремі теоретичні засади та практичне застосування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. С. 116–127. URL: <http://apdr.op.ua.edu.ua/index.php/apdr/article/view/3067/2987>
28. Кройтор В. А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2021. 42 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11251/Aref_Kroitof_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
29. Шишка О.Р. Принцип правової визначеності в цивільному праві України. *Форум права*. 2021. 70 (5). С. 6–17. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11380/Pryntsypp%20pravovoi_Shyshka_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
30. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ: ISSN 1995-6134 14 Forum Prava, 2021. 70(5). 6–17 (Research Article) Baite, 2014. 944 с.
31. Навроцький В. Правова визначеність і забезпечення її реалізації у кримінальному праві України. *Право України*. 2017. 2. С. 59–67. URL: https://rd.ua/storage/lessons/36/438%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B8%CC%86%D0%92%D0%9E_2_2017-6.pdf